

OHLÍŽENÍ ZA PROFESOREM VIKTOREM KNAPPEM

Toto číslo Právníka je zaměřeno monotematicky a texty v něm se váží k osobnosti Viktora Knappa, od jehož narození uplyne 18. prosince 2013 sto let. Proč se redakce časopisu rozhodla věnovat tak velkou pozornost právě profesoru Knappovi, je nasnadě. Byl to právě on, kdo měl na osud Právníka a na jeho obsah po řadu desetiletí velký vliv. První Knappův text, úvaha o smlouvě o sousedské výpomoci, se v Právníku objevil počátkem r. 1947, jako jeho poslední text v Právníku najdeme Úvahy nad knihou Vladimíra Klokočky o evropských ústavách uveřejněné v listopadu 1996, necelých pět měsíců po autorově smrti. Již v roce 1948 se Knapp stal členem redakční rady našeho časopisu (a až do roku 1964 byl také jeho vedoucím redaktorem) a zůstal jím až do konce svého života. Bylo to tedy bezmála půlstoletí, co byl Viktor Knapp spojen s Právníkem. Byl ovšem rovněž spjat přes čtyřicet let jako vědec s Ústavem státu a práva, který časopis vydává, a po dvě etapy – od vzniku ústavu v roce 1955 až do nástupu normalizace a znovu v letech 1990 až 1994 – působil jako jeho ředitel.

Složitost doby, v níž po valnou část svého života působil, se odráží nejen v Knappově rozsáhlé publikační činnosti jak na stránkách našeho periodika, tak i mimo ně, ale také v tom, jak se ke Knappovi stavěla redakční politika měsíčníku. Knappovy abrahámoviny oslavil Právník v r. 1963 obsáhlou zdravicí, ale jeho další významná životní jubilea – šedesáté, sedmdesáté i pětasedmdesáté narozeniny – se v Právníku přešla mlčením. Nebylo to tím, že by v té době poklesl oslavencův vědecký význam, časopis k mlčení vedla politická nevěle stíhající tehdy Viktora Knappa z nejvyšších míst. Když Právník uveřejnil laudationem ke Knappovým padesátinám, následují bezprostředně za ním připomenutí stejných narozenin Karla Čapka a Vavra Hajdu. Je to zvláštní shoda okolností. Karel Čapek se později stal koryfejem nauky hospodářského práva, které Knapp odmítal uznat i v době jeho největší slávy. Vavro Hajdu, tehdy ovšem již rehabilitovaný, byl v procesu s Rudolfem Slánským odsouzen počátkem 50. let. Knapp tehdy působil v prezidentské kanceláři Klementa Gottwalda a při zahájení procesu, jak sám vzpomíná, čekal, kdy padne i jeho jméno a kdy si pro něho přijdou. Ironie osudu vedla i k tomu, že v roce Knappových pětasedmdesátin oslavil Právník pětasedmdesátiny Gustáva Husáka, jehož hostilní poměr ke Knappovi je dostatečně znám a i Knapp samotný se o tom nejednou zmiňoval. Teprve Knappovy osmdesáté narozeniny Právník oslavil důstojně a jako poctu mu věnoval prosincové číslo svého ročníku CXXXII. Neúprosnost času odměřujícího dočasnost života způsobila, že časopis přichází po třech letech s Knappovým nekrologem a v roce 2003 s připomenutím nedožitých devadesátin.

Po deseti letech se Právník k Viktoru Knappovi opět vrací. Tímto číslem však nechce čtenářům předložit nové zpracování pocty tomuto významnému vědci, k jaké přikročil před dvaceti lety, ale soubor analytických statí usilujících kriticky zhodnotit význam Viktora Knappa pro českou právní vědu. Na následujících stránkách jsou texty autorů, kteří se s Knappem znali nebo se k němu dokonce hlásí jako k svému učiteli, i těch kteří se s ním nikdy nepotkali a znají ho jen z jeho literárního díla. Magie plynoucího času nevratně povede k tomu, že se kruh lidí z první skupiny bude zmenšovat a posléze zmizí. Jeden z našich starých moudrých kolegů položil otázku, kdo si na Viktora Knappa vzpomene v roce 2096 při stoletém výročí jeho smrti, až budou mrtví všichni, kdo ho ještě

osobně znali? Odpověď neznáme. Je jistě dobře, že ani Viktor Knapp se nad touto otázkou netrápí. Netrápil se nad ní ostatně, ani když tu byl s námi. Jak je zřejmé z dopisu, s nímž čtenáře na stránkách tohoto čísla seznamujeme, Knappovi v jeho v 82 letech přišlo zábavné, že někdo pomýšlí na jeho sté narozeniny, protože, jak sám potvrzuje, on na ně „zatím nikdy nepomyslí“. A což teprve výročí roku 2096 ...

Začne-li zájemce hledat informace o Viktoru Knappovi, narazí nejednou na epitheta „jeden z nejvýznamnějších“, „legendární“, „nejslavnější český právník druhé poloviny XX. století“ nebo „nejinteligentnější a nejvzdělanější právník, jakého jsem kdy potkal“, ale třeba také „kontroverzní“. Nejednou bývá Viktor Knapp srovnáván s Antonínem Randou. Z hlediska Právnicka mají Randa i Knapp společné, že oba byli s naším časopisem spjati zhruba půlstoletí a uveřejňovali zde desítky svých statí. Oba spojuje, že každý z nich byl víc než právníkem – Randa i Knapp byli sami o sobě juristickými institucemi. Oba byli zastánci právního pozitivismu, odmítali uznat existenci přirozeného práva, ale pragmatické nahlížení každého z nich na právo jako praktickou vědu je odvedl od právníckého formalismu a „písmenkářských“ výkladů zákona. A snad mají společné i to, že texty publikované v Právnicku Randou i Knappem dnes už jen málokdo čte. Tím asi paralely končí.

Randa stoupal ke hvězdám přímočaře, od úspěchu k úspěchu; dosáhnul zenitu, setrval tam. Knappovu životní i vědeckou dráhu poznamenaly peripetie, jimiž v minulém století prošly české země. Viktor Knapp prožil velkou část života ve společnosti dušené v nesvobodě. Přirozeně to poznamenalo i jeho osud, jeho cestu a jeho rozhodování. Proto čteme a slyšíme o Viktoru Knappovi rovněž hodně kritického, ba až hanlivého. Z dob protektorátu se připomíná jeho práce na židovské obci, z poválečné doby hvězdná kariéra prominenta komunistického režimu. Ta za normalizace sice záhy pozbyla politického lesku, ale nezbavila Knappa možnosti vědecky pracovat, publikovat, cestovat a přednášet po světě. Je důvod Knappovi mnohé vytýkat a nejednu jeho krok soudit jako osobní selhání brilantního vědce. Přesto jeho osobnost a dílo, jakkoli je poznamenaly a poznamenávají proměny času, vystupují jako nepřehlédnutelný monument v dějinách českého práva druhé poloviny minulého století a nic na tom nemění, že ohromné Knappovo dílo zahrnující tisíce potištěných stran změnil listopadový zlom v roce 1989 z drtivé části v makulaturu. Pak Viktoru Knappovi zbylo necelých sedm let na svobodnou tvůrčí práci. „Manžel stále něco píše“, říkávala tehdy Marta Knappová. I on poznamenal, že má stále „mnoho co psát“. Co je z jeho díla stále živé, provokuje k přemýšlení. Ještě víc k němu snad nutí ty texty, na něž padá prach v knihovnách a které čekají na nezaújatou kritickou analýzu.

Co však Viktoru Knappovi nikdo nemůže upřít, je akribie, důsledná práce s prameny a uvědomování si, jak je česká právní věda ukotvena ve středoevropském právním prostoru, ve způsobu myšlení a rovněž, jakou má tradici. Ať již se Knapp stavěl k názorům a dílům Randy, Tilsche, Krčmáře, Sedláčka, Kallaba, Weyra, Tomsy, Kubeše a mnoha dalších představitelů naší právní vědy jakkoli, jejich díla dobře znal a pracoval s nimi. V tomto přístupu může být Viktor Knapp příkladem pro nejednoho z dnešních autorů v našem oboru. Na posledním zasedání redakční rady našeho časopisu 15. října 2013 se mimo jiné důvodně poukazovalo, že přispěvatelé do Právnicka nejednou nectí vysokou disciplínu v ohledu metodiky vědecké práce, nedbají náročnosti při prezentaci odborných argumentů, a nejednou se soustředí většinou jen na anglofonní, převážně americké

literární prameny, pomíjejí jiné zahraniční zdroje a ignorují dosavadní českou vědeckou produkci k pojednávané problematice. Knappovi jeho multilingvální znalosti a schopnosti přirozeně nebránily pracovat s prameny anglickými, francouzskými, německými, ruskými i jinými, jak jeho vlastní vědecká práce dobře dokládá, ale nikdy nepomíjel domácí literaturu. Nemálo dnešních autorů z neznalosti objevuje přes současná zahraniční díla často i to, o čem se zde vědělo a psalo někdy i před mnoha desetiletími. To by se Viktoru Knappovi nestalo.

Publikované Knappovy práce z poslední doby jsou dobře dostupné. Redakce Právníka se proto rozhodla zveřejnit interní dokument, který Viktor Knapp vypracoval v září 1994 jako návrh dlouhodobého vědeckého úkolu Ústavu státu a práva Akademie věd ČR a který poté vysvětloval a hájil na zasedání vědeckých pracovníků ústavu. Otázka, jaké právo skutečně platí, je jistě výzvou pro badatelskou činnost.

Příští rok uplyne sto let od smrti Antonína Randy a my můžeme spolehlivě soudit, že toto výročí nezapadne. Jak tomu bude se stým výročím smrti Viktora Knappa, nevíme a vědět nemůžeme. Přejme mu tedy klidné spouštění na věčnost, jeho dílu a vlivu na české právnictví pak nestranné zhodnocení *sine ira et studio*. Vyjadřujeme naději, že k tomu časem dojde. Jedním z prvních kroků na této cestě je také toto číslo našeho časopisu.